

Filosofikum

Dansk dannelse mellem Madvig og Marx

Af Kristian Hvidt

Den 27. maj 1971 udsendtes en bekendtgørelse, som med et pennestrøg eller to fra undervisningsminister Helge Larsen, dengang ofte kaldet »Onde Helge«, afskaffede den såkaldte »almindelige filosofiske prøve«, kort sagt: filosofikum. Det skete, medens studenteroprøret endnu beherskede universiteterne og den gamle filosofiprøve blev da også fulgt til dørs med nogle drøje bemærkninger fra studenterne om denne eksamen, som efter sigende hvilede på den fejlagtige forældede opfattelse, at universitetet skulle uddanne en elite og være en videnskabelig institution for de få udvalgte. Filosofi var i det hele taget, hed det, ifølge Karl Marx, samfundsskadelig, og den lille nu afskaffede eksamen var udtryk for »tvangssammenhænge og umyndighedsstrukturer i samfundet«.¹

Vi er endnu en ganske anselig bunke midaldrende, som har passeret dette første nåleøje i universitetsforløbet og stadig vil fastholde, at filosofikum ikke var spor »samfundsskadelig«, men gav de studerende en hel god lille basisuddannelse, som – om end i en anden skikkelse – burde have været bevaret som obligatorisk prøve for førsteårs studerende. Den var et forsøg på at bibringe alle universitetsstuderende en fælles humanistisk grundlærdom, en almindelse ud over fagstudierne, som siden kunne gavne alle studieretninger, såvel jurister som økonomer, filologer som historikere, teologer som musikstuderende. Ganske vist var det god tone blandt de studerende gennem næsten alle de år filosofikum eksisterede at omfatte den lille eksamen med stor overlegenhed og foragt og først i sidste øjeblik før prøven terpe det læsestof, der skulle opgives og siden afplapres ved eksamensbordet i en sikkert ofte meget ufordøjet form. Men mon ikke mange, hvis ikke langt de fleste, siden hen måtte erkende, at de på langt sigt faktisk havde fået nytte af denne grundviden om f.eks. Descartes, Hegels og Kants filosofi. Men studenteroprøret pustede altså denne indgangseksamen til universiteterne omkuld. Ganske vist skulle der ikke pustes ret meget før prøven væltede – filosofikum var blevet vaklevornt, og udviklingen i de højere uddannelser førte ind i helt nye tankebaner om begrebet dannelse og faglig viden.

Den lille filosofiske prøve var et så gavnligt fælles element i de akademiske uddannelser gennem generationer og forsvandt så pludseligt, at den fortjener en minderune inden den helt er glemt. Men filosofikum gennemgik også en omskiftelig udvikling gennem sin lange levetid, som i den større sammenhæng kaster lys over de tanker man til forskellige tider gjorde sig om dannelsesidealer, om forholdet mellem gymnasieskolen og universitetet og om de interne brydninger på Københavns universitet.

Filosofikums historie er i virkeligheden ikke en, men to historier i forlængelse af hinanden. I den form, som vi halvgamle »cand. phil.«er har oplevet og overlevet den i mere end en forstand, stammer den fra midten af forrige århundrede og synes at have nær tilknytning til J. N. Madvig og hans skoletanker. Men på det tidspunkt havde »examen philosophicum«

allerede bestået i næsten to århundreder. Hver på sin måde er de to filosofikum-historier karakteristiske for hver deres tid og for den type akademikere, eksaminerne var med til at danne.

Examen filosoficum af 1675

Det har i århundreder været et problem for universitetet, hvad professorerne skulle stille op med de nybakte studenter det første år, efter at de var mødt op på Frue Plads og havde trykket rektor i hånden. Efter et disciplineret skoleforløb med fast skema og lektier hver dag skulle studenterne begynde på frie studier, ganske overladt til deres indbyggede selvdisciplin og engagement for det fag, de havde valgt at studere. Universitetets lærere havde i hvert fald tidligere meget lidt lyst til at spille børnepædagoger og oplære de studerende til den særlige studieform. Rusåret blev derfor en slags friår, hvor studenterne kunne indsnuse atmosfæren på Frue Plads. Året var meget velegnet til en lille fællesuddannelse i »almendannelse«.

Den generelle almenviden forventede universitetet jo, at gymnasiet og – før 1903 – de lærde skoler havde indpodet de unge, sådan at de både menneskeligt og intellektuelt var studieegnede, når de blev immatrikulerede. Helt fra reformationstiden gjorde de lærde skoler meget ud af at tilpasse undervisningen til sit formål at levere studenter til universitetets fornemste formål: uddannelse af præster, latinskolelærere og andre embedsmænd. Fra 12-årsalderen førtes drengene ind i et snævert uddannelsesforløb, som bidrog til udvikling af en meget elitær akademisk klasse. Latin og græsk blev en slags mandarinsprog, som gav adgang til det lærde selskab. I betragtning af det had, reformatorerne i 1500-tallet nærmede til latin, kan man som ukyndig ikke lade være med at undre sig over, at dette sprog siden kom til at dominere det akademiske liv så voldsomt. Men den klassiske latin-græske lærdom var et lingua franca, som kendetegnede det lærde akademiske laug et godt stykke op i 1800-tallet ligesom andre fagsprog prægede andre kredse, f.eks. håndværksfagene. Det var en i og for sig uskyldig omgangsform indtil 1840'erne, da akademisk status blev en slags politisk partiemblem, som gav adgangstegn til ministerposter og høje embeder. Dermed kom uddannelse og politik for første gang i konflikt med hinanden. Befolkningens flertal reagerede imod akademikernes krav på magten og dermed blev det højere uddannelsessystem (under navn af den sorte skole) så tidligt en del af den politiske slagmark. Her mødtes Grundtvig og Hørup i fælles bestræbelser. Konsekvensen blev den bevægelse mod den gamle latinske dannelse, som førte til gymnasireformen i 1903, hvorom en kendt skolehistoriker i maj 1975 forsvarede en yderst velskrevet doktordisputats, »Dannelse og demokrati«.

Men før 1800 var der tilsyneladende en ganske dyb kløft mellem de lærde skoler og universitetet. Selv om de fleste af skolernes lærere, hørerne, var udgået fra Frue Plads, var der tilsyneladende ikke den faglige forbindelse mellem de to institutioner, der kunne gøre overgangen fra skole til den akademiske løbebane glat. Latinskolerne gav ikke deres elever den form for dannelse og vidensfylde, som universitetets professorer ønskede. Eleverne kunne nok de klassiske sprog og havde megen oldtidskundskab, men var som det synes uvidende derudover, manglede almindelig dannelse. Det var formodentlig delvis et udtryk for modsætningen mellem det autoritære latinskoletæperi og de frie studier på universitetet. Derfor kom der mellem latinskolerne og universitetet gennem næsten 200 år en mærkelig kløft. Når eleverne havde gennemgået de lærde skolers 8 år (efter 1871 kun 6) tog de

»examen artium«. Men denne såkaldte »første eksamen« var i sig selv ikke nok til optagelse på universitetet. For at opnå dette, blive deponent som det hed i 1700-tallet, måtte de unge på selve universitetet tage endnu en prøve, kaldet »anden eksamen«.

Denne anden eksamen, der også kaldtes »examen philosophicum« er ældre, end man skulle tro. Den blev indstiftet af selve Peder Griffenfeldt, som foruden rigens kansler også var »patron« for universitetet. Filosofikum i sin første form indførtes ved forordning af 17. marts 1675. Griffenfeldts initiativ er let forståeligt på baggrund af hans egne forhold: han blev selv student som 12-årig. Det viste vel ikke blot, at han var overbegavet og tidligt udviklet, men formodentlig også, at Metropolitanskolen, hvor han nok gik, stillede meget små krav til vidensfylde og »almendannelse« ud over latin.²

Den eksamen, han lod indføre 1675, fik en dobbelt karakter, dels som afslutning på eksamen artium og dels som en første del af teologigraden og af den såkaldte baccalaurgrad ved det filosofiske fakultet, den gamle universitetsgrad for bl.a. lærere og rektorer ved de lærde skoler. Filosofikum var fra begyndelsen en omfattende sag, hvori faget filosofi kun var et lille hjørne. Der blev undervist og eksamineret i grammatik, logik, fysik, etik, matematik samt »sphaericæ« foruden senere også i geografi og metafysik, ja, endog hebraisk. Fagene var ikke ukendte i latinskolerne, men her skulle de altså læres mere grundigt. Tilsyneladende foregik undervisningen til filosofikum med faste skematimer ligesom i en skoleklasse, blot foregik den på universitetet. Men studietiden var kun 8 måneder til at fordybe sig i alle disse fag, hvorefter der efter Mikkelssdag afholdtes eksamen.

I det følgende århundrede svulmede filosofikum op. Ved en universitetsreform i 1775 havde filosofikum erstattet den fine gamle baccalaurgrad, den oprindelige forprøve til doktorgraden. Den forsvandt dermed fra Danmark, medens udtrykket fortsat i dag eksisterer i Frankrig (baccalaureat) og i England, hvor den svarer til den nuværende Bachelor of Art.

Reformen 1775 omlagde også fagene i latinskolerne, sådan at en omfattende »anden eksamen« skulle være overflødig. Dog etablerede man en ny adgangsprøve, også kaldet filosofikum, hvori der i 9 måneder blev forelæst i teoretisk og praktisk filosofi samt i matematik og fysik. Praktisk filosofi var det samme som etik. Her var ikke tale om egentlig skolegang, så studenterne udeblev efter sigende fra timerne. Undervisningen blev overtaget for en stor del af manuduktører, som en student fra tiden kaldte »videnskabernes gangvogne og mægtige sjæleskabere, der sætter omløb i hovederne og indokulerer dem stumper af videnskaberne«.³ Manuduktørernes stilling sikredes ved, at der ikke fandtes egentlige lærebøger til filosofikum. Pensummet udgjordes af de notater til professorernes forelæsninger, som cirkulerede og blev skrevet af igen og igen. Studenterne satsede på, som det hed, at »bringe nogle remser ind i hovedet for at lade dem løbe ud af munden med stor rummel på eksamensdagen«. Kun få dumpede. Karakterskalaen til prøven forenkledes ved 1775-reformen, så den kun havde tre trin – et system, som, ganske vist med andre navne, bevarede de næste 200 år. Ændringen af filosofikum i 1775 overlevede ellers den store universitetsreform i 1788 og holdt sig uændret ind i første halvdel af 1800-tallet med sine tre fag, filosofi, matematik og fysik. Til undervisningen var ansat to professorer, den ene i »philosophia practicam universalem, moralen og politiken«. Det samlede pensum til denne »indskrænkede« filosofikum kan ikke have været helt lille, for det var pålagt professorerne at afholde to-tre forelæsninger *daglig*!

Tegneren Fritz Jürgensens tekst og tegning fra 1840erne gør nar af professor Rasmus Nielsens Hegel-påvirkede stil. Tidens filosofi bevægede sig på et plan, der lå et godt stykke over latinskolernes intellektuelle niveau.

Det var altså denne form for filosofikum, som den første af romantikkens studentergenerationer skulle igennem, de årgange, som kom til at udgøre kernen af guldalderens kulturelite foruden den første generation af nationalliberale politikere og embedsmænd. Som unge sorgløse studenter omkring filosofikum-tiden lignede disse Danmarkshistoriens helte den krøllede Fritz i *En dansk students eventyr* og typerne i Hostrups studenterkomedier fra 1840erne.

Madvig og reformerne 1847-50

Kløften mellem de lærde skoler og universitetet var blevet noget mindre ved reformen 1775, men studentereksamen var stadig delt i to, da en af de unge hostrupske studenter, Johan Nicolai Madvig i 1821 kom til universitetet fra Frederiksborg lærde skole og tog anden eksamen alias filosofikum. Otte år efter udnævntes han til professor i klassisk filologi. Madvig var en utrolig energisk og alsidig mand, moderne og fremskuende trods sin hengivelse i oldtidens sprog og litteratur. Det var formodentlig frustration over sin skoletids undervisning og dårlige studieforhold på universitetet, der gjorde Madvig interesseret i pædagogik og fik ham til i fire store artikler at skitsere en udførlig undervisningsreform for de lærde skoler, offentliggjort medens han endnu var i tyverne. Skolen skulle også åbnes for under-

visning i de levende sprog og naturvidenskaberne og udstyres til at uddanne studenter, der var rustede til at gå lige ind på universitetet uden ekstrauddannelse. Trods hans unge alder blev der lyttet til Madvig. I 1844 gennemførtes som eksperiment en reformeret undervisning i tre lærde skoler og ved kgl. resolution i april 1847 gennemførtes reformen: Anden eksamen blev ophævet, eksamen artium kunne fuldt ud tages fra latinskolerne. Året efter fik Madvig magt som han havde agt, da han blev kultusminister og fuldt ud gennemførte reformen af den lærde skole 1849-51.

Afskaffelsen af anden eksamen 1847 betød ikke, at filosofikum blev lettere – snarere tværtimod. Prøven, som også skulle tages af jurister og medicinere, inddeltes i fire selvstændige fag, »logik, psykologi, moralfilosofi og filosofiens historie med propædeutik«, netop den sammensætning filosofikum stort set bevarede til 1971. Propædeutikken var en almindelig indledning til faget filosofi. Der var tale om fire mundtlige eksaminationer samt en skriftlig prøve, skrappe krav, som universitetet allerede i 1850 måtte indskrænke med den vigtige bemærkning, at filosofikum ikke skulle være et indlæringsstudium, men kun »på indtrængende måde henlede studenternes opmærksomhed på den filosofiske erkendelses opgave og betydning i forhold til den videnskabelige forskning i almindelighed.«⁴ Undervisningen var fra 1850 otte timer om ugen sluttende med tre mundtlige eksaminationer.

»Examen philosophicum« var nu blevet, hvad navnet tilsagde, en indførelse i filosofi som videnskab med henblik på praktisk anvendelse i det følgende fagstudium. Universitetet skulle nu ikke kun uddanne embedsmænd, men også satse på videnskab for dennes egen skyld. De følgende år blev dansk filosofisk forsknings guldalder med Søren Kierkegaard og hans skrifter som den stimulerende inspiration.

Originaler og personligheder

Hverken F. C. Sibbern eller Rasmus Nielsen, der afholdt filosofikum i mere end en menne-skealder efter 1850, var pædagogisk begavede. Sibbern blev tidligt døv og ældet. Når varmen i det fulde auditorium steg, tog han først sin sorte kalot af og trak siden også sin paryk af og hørte ikke latteren derover rulle gennem lokalet.⁵ Han var godmodig og dumpede sjældent sine studenter – det lykkedes dog alligevel bl.a. den unge, høj-intellektuelle Edvard Brandes i 1865 at dumpe hos Sibbern, skønt de rigtige svar på hans spørgsmål formodentlig blev hviske-råbt til ham fra tilhørerne. (Brandes hævtede sig siden ved at gøre ham til nar i en tale i Folketinget).⁶ Derimod var Sibberns kollega, Rasmus Nielsen, meget skrap som eksaminator, dumpede henved 25 % af studenterne, og var i øvrigt svær at forstå som forelæser.

Det varede ikke længe førend man igen fandt anledning til at ændre 1850-ordningen. Allerede i 1865 nedsatte konsistorium et udvalg om sagen, fordi man fandt, at de studerende dovne i rusåret og først sent på foråret drog til filosofikum-manuduktørerne. Fagstudierne burde hurtigere beskæftige studenterne, sagde udvalget, og i 1871 realiserede man tanken med en kongelig anordning: Filosofikum blev stærkt reduceret: kun 4 ugentlige timer og kun een mundtlig eksamen. Det var samme år som den gymnasireform, der delte eleverne i en sproglig og en matematisk linie.

Men filosofikum var og forblev dog mere end blot et indledningskursus til fagstudierne. Da man i 1847 reorganiserede prøven til en anselig eksamen med både mundtlig og skriftlig

eksamen, var det formodentlig med tanke på, at den skulle kunne udgøre en brugelig mellemuddannelse. Uanset devalueringerne i 1850 og 1871 nøjedes ganske mange studenter med denne prøve og forlod universitetet som cand. phil.er. De fandt arbejde mange steder, særlig som journalister og som lærere i det højere skolevæsen, købstædernes realskoler og de private gymnasier. I sidstnævnte gruppe var næsten 15 % af lærerne omkring 1890 kun cand. phil., medens de øvrige havde fulde universitetsgrader.⁷ Mange, som af en eller anden grund ikke havde fuldført et fagstudium, kaldte sig således livet igennem cand. phil. Det gjaldt f.eks. den fortræffelige pædagog og politiker, Herman Trier. Under et reformforsøg i 1929 besluttede konsistorium højtideligt, at titelen cand. phil. nu skulle afskaffes, men måtte afstå fra dette, fordi det blev konstateret, at den aldrig var blevet officielt indført!

I de første 50 år efter ordningen af 1871 var der ro om filosofikumprøven. Det skyldtes først og fremmest, at en af de nu tre professorer i filosofi, Harald Høffding (docent fra 1880, professor 1883-1915) forstod at skabe respekt om faget. Han var i stand til at udtrykke det svært forståelige klart og forståeligt, han repræsenterede moderne strømninger i filosofifaget og deltog hyppigt i den offentlige debat på radikal side, men dog i passende afstand af tidens store idol, Georg Brandes.

Med Høffdings afgang 1915 kom filosofikum ind i en ny trængselsperiode. Reformen i gymnasieskolen medførte, at studentertallet steg år for år, så filosofiprofessorerne måtte dublere deres rækker på fire forelæsninger om ugen. Afgørende blev det, at der i de følgende år kom en række professorer i filosofi, som var meget forskellige og hver på sin måde afspejlede de stærke ideologiske storme, som i årene efter Første Verdenskrig blæste over landet. I 1918 blev Victor Kuhr professor, i 1922 Frithiof Brandt og i 1926 Jørgen Jørgensen, særprægede skikkelser, som udfoldede hver deres form for filosofikum og alle tre deltog ivrigt i den offentlige debat.

Victor Kuhr var den mest søgte, fordi hans forelæsninger var de mest underholdende og hans eksamination den mest lemfældige. Den lille, sirlige herre, hvis egentlige interesse var musik – han var selv en habil pianist – forstod at fastholde de studerendes opmærksomhed. En af hans elever, Frantz Wendt, husker, hvad han kalder »den appetitvækkende smasken«, hvormed Kuhr under forelæsningerne tog fat på skildringen af en af de gamle filosoffer. Inden sin død 1948 nåede han at undervise og eksaminere ca. 14.000 studerende til filosofikum. Hos Frithiof Brandt slap man efter sigende også let igennem nåleøjet. Det gjorde man bestemt ikke hos den tredje professor, Jørgen Jørgensen, en utraditionel filosof, der straks ændrede indholdet af sin undervisning til filosofikum i retning af det positivistiske og videnskabssteoretiske og førte de studerende ind i matematiske og naturvidenskabelige udredninger, som stillede store krav til deres aktive medarbejde. Hans filosofikum-undervisning samlede hvert år en lille, men til gengæld interesseret skare af studerende, skønt hans pensum udviklede sig til at blive meget større end de andre professorers. Jørgen Jørgensen og hans klare brud med den høffdingske linie skabte uro inden for faget. Fornylelsen var værdifuld, stemte med tidens behov for orientering om den videnskabelige udvikling og med efterkrigstidens stærke optagethed af de politiske ideologier. Men uroen om hans filosofikum-undervisning skærpedes betydeligt, da han i løbet af tredive og navnlig efter 1945 docerede klart kommunistiske synspunkter og deltog offentligt i ventreorienteret politik. Ikke mindst var der brydninger inden for det filosofiske fakultets lærere, bl.a. fandt nogen, at tre professorater i filosofi var alt for meget i forhold til den magre besætning på andre

humanistiske fag. I 1929 indstillede et udvalg under fakultetet, at Jørgen Jørgensen og hans professorat skulle flyttes til det naturvidenskabelige fakultet. Forslaget blev dog ikke vedtaget.

1927 strammedes eksamenskravene lidt, dels ved at sætte dumpegrænsen op fra tg til godt og dels ved at indføre en censor ved eksaminationerne. I 1928 oprettedes Aarhus Universitet, og det første professorat, der besattes var naturligvis i filosofi, så de nye studerende straks kunne få filosofikum. I øvrigt kostede det alle studerende 6 kroner at gå op til eksamen!⁸

Begyndelsen til enden

I 1935 besluttede man sig for en stor reform ved nedsættelsen af en universitetskommission, den første, som også havde studenterrepræsentation. Kommissionen foreslog i sin betænkning i 1939 bl.a. en styrkelse af filosofikum. De tre professorer skulle undervise i hvert sit fag, erkendelseslære, psykologi og filosofiens historie. Der skulle være mødepligt til forelæserne og de skulle afsluttes med en skriftlig eksamen. Ved siden af skulle der være et frivilligt kursus, hvor udvalgte lærere fra de andre fag skulle forelæse i tilknytning til de tre fag.

Ved den endelige behandling af forslaget i lærerforsamlingen faldt det med 26 stemmer mod 24, medens 21 undlod at stemme. Mogens Blegvad, som senere afløste Jørgen Jørgensen som professor og siden har skrevet om filosofikums udvikling og afvikling, mener at afgørelsen i 1939 var begyndelsen til prøvens endeligt. Reformforslaget var da en klar forbedring, mindede om senere tiders basisuddannelse. Men mange universitetslærere fandt måske, at det var en anakronisme, at det ikke var filosofferne, der skulle »sidde« på introduktionen til fag-studierne – broen over kløften mellem teoretisk til praktisk videnskab burde ikke bygges af filosoffer, men af fagforskerne. Verden havde forandret sig totalt siden reformerne i filosofikum 1871. Efter Den russiske Revolution og Mellemkrigstidens økonomiske kriser virkede det formodentlig allerede fra 1930'erne verdensfjernt at beskæftige sig med gamle tænkeres syslen med subtile beviser for Guds eksistens.

Et utraditionelt, men forfriskende forsøg på at reformere filosofikum blev gjort på initiativ fra højskolerne, som netop i efterkrigsårene havde stærkt brug for nye udfordringer i en forandret verden. Askovs forstander J. Arnfred fik undervisningsminister Bomholt til at nedsætte et udvalg i 1955 med henblik på at give højskolerne mulighed for at afholde kurser til afløsning af filosofikum. Udvalget, hvor ingen professorer i filosofi havde sæde, foreslog ministeren enstemmigt, at et 4-måneders højskoleophold med et kursus på mindst 90 timer »med emner af filosofisk samt kulturhistorisk eller samfundsvidenskabelig karakter« skulle kunne træde i stedet for filosofikum. Det syntes Julius Bomholt sikkert også, men han kunne vel aldrig få de to universiteter til at godtage det.⁹

I årene efter Anden Verdenskrig blev de højere uddannelser præget af udbygningen af gymnasieskolen gennem 1950'erne. Fra 1960 steg studentertallet voldsomt – universitetets rektor blev helt overvældet af at trykke alle de immatrikulerede studenter i hånden ved årsfesterne, for ikke at tale om den overvældende træthed, der greb de tre professorer i filosofi, som skulle undervise dem og holde eksamen den følgende sommer. I 1961 eksaminererede de tre professorer i København 1.652 studenter til filosofikum – altså godt 550 hver

(ca. 25 % dumpede eller gik ikke op). Fem år senere gik næsten 4.000 studenter til filosofikum, hvor de tre professorer nu havde fået syv assistenter til hjælp alene i København. Ti år senere var studentertallet yderligere fordoblet.

Udviklingen sprængte altså »den almindelige filosofiske prøve« indefra. De tre professorer, der før var så rigeligt i forhold til fagets størrelse, kunne nu slet ikke slå til. Fagets lærere i København fik da i 1964 nedsat et udvalg inden for det filosofiske fakultet, som stillede forslag til en reform, hvorefter begrebet logik forvandlede til faget »videnskabslære« og filosofisk propædeutik gjordes mere alment. Forslaget cirkulerede de følgende år rundt i det stadig mere kaotiske universitetssystem. Endnu i 1969 svømmede det ovenpå i form af et flertalsforslag i et tværuniversitært udvalg. Men studenterne arbejdede energisk på at få afskaffet prøven både i form af sabotage og fantasifulde happenings mod undervisningen fra 1968 og ved lobbyarbejde i universitetsadministrationen. Flertalsforslaget blev siden sendt til høring hos universiteternes konsistorier, men de kunne ikke blive enige og henskød sagen til det netop oprettede planlægningsråd for de højere uddannelser. Her var man i fuld gang med problemerne omkring nye uddannelsesformer i forbindelse med smertensbarnet blandt de højere uddannelser dengang: Roskilde Universitetscenter. Den 19. februar 1971 anbefalede planlægningsrådet, at filosofikum ophørte med at være obligatorisk, men foreslog, at der samtidig blev åbnet mulighed for at indlemme stoffet fra denne prøve i de basisuddannelser, som samtidig var under opbygning. Undervisningsministeren, Helge Larsen, tog denne anbefaling bogstaveligt, den 27. maj ophævede han som nævnt kravet om filosofikum uden at der blev sat noget andet i stedet.¹⁰

Ved at følge udviklingen i efterkrigstiden for denne fine gamle filosofiske basisuddannelse får man et klart indtryk af, hvordan ikke alene de praktiske omstændigheder, men også den almindelige ideologiske udvikling uden for faget filosofi havde overhalet filosofikum længe før 1971. Fagets lærere kæmpede en håbløs kamp for at bevare denne prøve inden for deres egne faggrænser og havde tilsyneladende svært ved at få øje på de nye strømninger blandt de studerende, som i løbet af 1960'erne skyllede meget gammelt og udeligt traditionsliv ud af universitetet. Strømmen var al for stærk, da filosofi-professoren i Odense, David Favrhøldt, i 1968 udgav den udmærkede lille bog »Filosofi og Samfund«, hvori han påtog sig at vise, at filosofi netop var »samfundsrelevant«, et af studenteroprørets letfattede kampråb. Han foreslog at flytte filosofikum til et senere stadium i studierne og ændre undervisningen til små studiekredse på 20 studenter. Men de studerende var i tankerne langt hinsides, hvad nogen af fagets professorer tænkte: Filosofi var ifølge dem (og Karl Marx) samfundsskadelig, fordi den var teoretisk. I tidsskriftet »Kritik« fra 1971 hedder det i en kommentar i forbindelse med ophævelsen af filosofikum: »Videnskab skal øves som et led i og som et middel for opløsningen af tvangssammenhænge og umyndighedsstrukturer«. Kravet om en eller anden form for mere generel fællesundervisning i det første studieår dukkede først op igen i 1980'erne. I de første ti år efter 1971 blev de studerende i stedet for sendt på fagpolitisk introduktionskursus i marxisme på lejrskoler og kursuscentre langt fra universiteterne. Men senere indførtes, først i Århus, fra 1982 også i København, obligatoriske forelæsningsrækker over humanismens historie og videnskabsteori for enkelte fag. Filosofi som sådan er altså forsvundet i rusundervisningen som fælles for alle fag, der kunne bevare indtrykket af universiteterne som et akademisk fællesskab på den samme intellektuelle basis. Til gengæld blev filosofi ved gymnasireformen 1987 indført som valgfag i gymnasiet – og gamle Madvig

måtte glæde sig derved i sin himmel.¹¹ Dermed opfyldtes målet i hans undervisningsplan for de lærde skoler fra 1850: »en sand og grundig almindelig dannelse ... såvel ved kundskab som ved sjæleevnernes udvikling.«

Dermed blev ringen sluttet i denne mindekrans for filosofikum 1675-1971.

Noter

1. Jørgen K. Bukdahl i tidsskriftet *Kritik* 1971, s. 135f.
2. Det følgende hviler hovedsagelig på Ole B. Thomsens ordrige, men spændende værk: *Embedsstudiernes Universitet* (1975), særlig bind 1 side 106ff.
3. *Københavns Universitets historie* bd. 10 (1980) s. 32.
4. Mogens Blegvad: »Filosofikum« i *Dansk filosofi og psykologi* bind 2 (1977) s. 11ff. Hertil artiklen om Madvig i DBL. I KUs historie (note 3) er reformen 1847 glemt.
5. Harald Høffding: *Erindringer* (1928) s. 40.
6. Kristian Hvidt: *Edvard Brandes* (1987) s. 27.
7. Vagn Skovgaard-Petersen: *Dannelse og demokrati* s. 102.
8. Kgl. anordning af 11. april 1927 og 26. marts 1930.
9. *Betænkning (nr. 169) til undersøgelse af mulighederne for at erstatte den almindelige filosofiske prøve med et højskoleophold*. Afgivet dec. 1956.
10. *Uddannelse*. Undervisningsministeriets Tidsskrift 1971 s. 311ff.
11. Svend Erik Nordenbo: Gymnasial undervisning i filosofi (*Uddannelseshistorie* 1990 s. 37-47). Se også *Sokrates på skolebænken? En debatbog om skole og filosofi* (1990).